

A MAGYAR ÉS DÉLSZLÁV NEMZETISÉGŰ ÁLTALÁNOS ÉS KÖZÉPISKOLAI TANULÓK OKTATÁSA ÉS NEVELÉSE A BÉKÉS EGYÜTTÉLÉSRE MEG EGYÜTTMŰKÖDÉSRE

A PROBLÉMA FELVETÉSE

Vajdaság iskoláiban, így a magyar tannyelvű iskolákban és tagozatokban is sok bizonytalanság, ingadozás és tanácstalanság tapasztalható az oktatói tevékenységben, de különösen a nevelőmunkában, amelyre a háttérbe szorítás is jellemző. Ebben az oktatásirányítás hiányosságai (is) tükröződnek, de tükröképei a társadalmunkban uralkodó állapotoknak, az oktatáshoz való társadalmi viszonyulásnak is.

Hiányoznak a megbízható támpontok, eligazodásul szolgáló elméleti tételek, irányvonalak és útmutatások az eredményes gyakorlati munkához.

Ugyanakkor az informatikai s fejlődőképes társadalom kiépítésének követelményei és a mi társadalmunkban bekövetkezett változások, fejlemények (a szocialista rendszer összeomlása, a titói Jugoszlávia széthullása), az elmúlt több mint másfél évtized tragikus fejleményei – a nacionalizmus, elsősorban a többségi nemzet nacionalizmusának fellángolása és az ebből eredő nemzetek közötti gyűlölködések és véres leszámolások – az iskolai oktatást és nevelést új kihívások és igen bonyolult feladatok elé állították. Az emberek szemében elmosódtak az ilyen fogalmak, mint a hazafiság, a testvériség-egység, a nemzeti érdek stb.

Ez az eszmei zűrzavar bizonyos fokig beleszövedött az iskolai tantervekbe és tankönyvekbe, valamint az oktató-nevelő munka folyamataiba.

Ebben az eszmei-erkölcsi útvesztőben kell tehát elsődlegesen keresni és feltárni a tanulók tudatában és a velük együtt élő más nemzetek iránti viszonyulásukban bekövetkezett ferdülések, torzulások és az ezektől indított villongások, gyűlölködések, kilengések, testi leszámolások kútforrásait. Már sokan megállapították, hogy a nacionalizmus megnyilvánulásának minden fokozata a többnemzetiségű közösségekben káros és veszélyes. Hatósugaránál fogva természetesen a legveszélyesebb a többségi nemzet nacionalizmusa, különösen, ha az sovíniszta elemekkel töltődik fel. Ez nacionalista színezetű visszahatást válthat ki a nemzetiségeknél. Kialakíthatja, illetve erősítheti bennük az alacsonyabbrendűség érzését, és ez könnyen párosulhat a kilátástalanság érzésével. Ha ez a tanulóifjúság soraiban elhatalmasodó érzéssé válik, következményei a kisebbségi lét fennmaradására, biztosítására és az itt maradásra szinte beláthatatlan következményekkel járhatnak. Ugyanakkor ők is, megfelelő oktatási-nevelési támpontok hiányában és különböző külső hatásokra, nacionalista befolyás alá kerülhetnek, ami esetleg meggondolatlan válaszlépésekre készítheti őket.

Nacionalista színezetű kilengések a többségi nemzethez tartozó tanulók részéről a magyar tanulók irányában az 1990-es években tartományunkban már több hullámban is jelentkeztek, de a 2003. év végén és 2004 folyamán már helyenként és időnként szinte ijesztő méreteket öltöttek (tudatosan kerülöm az ilyen megfogalmazást, hogy „elérték tetőpontjukat”).

Ezekre a meghökkenítő jelenségekre kezdeti fázisukban az illetékes szervek – az oktatásirányítástól, az iskolaigazgatóságoktól kezdve, az egyes politikai szervezeteken át, egészen a belügyi szervekig és ügyészségekig – nem figyeltek fel kellő komolysággal és határozottsággal. Egyesek a sajtóban is igyekeztek a jelenségeket lekcisinyelni, egyéni túlkapasoknak, kilengéseknek, egymás közötti – nemzeti hovatartozástól független – leszámolásoknak minősíteni. Miközben minden érintett „fél”, melynek tennie kellett volna „valamit” a felderítésükre és megakadályozásukra, megkönnyebbült, amikor egy-egy ilyen erőszakhullám lecsendesedett.

Ma már a kérdés nemzetközivé tételének (is) köszönhetően és az életveszélyesség fajult leszámolások hatása alatt a hivatalos szervek, egészen a köztársasági kormányig és egyes politikusokig, nagyobb figyelmet szentelnek ezeknek a társadalmi tekintélyünk csorbulásának szempontjából is aggasztó jelenségeknek, ez a helyzet javulásához vezetett, csak senki sem tudja, hogy vajon átmeneti „szélcsendről” vagy végleges „elcsitulásról”, az agresszivitásra hajlamos ifjak megnyugvásáról van-e szó. A probléma hosszú távú és alapos megoldásának módozatai azonban még kezdeti fázisukban sem kerültek felszínre. Ilyenkor tartani kell attól, hogy a fél- vagy látszattmegoldások esetleg elhomályosítják vagy háttérbe szorítják ennek az igen összetett, rendkívül időszerű, meghatározott szempontból égető társadalmi és pedagógiai kérdéskörnek a szakmai és tudományos megalapozottságú kezelését és megoldását. Ez minőségileg új hozzáállást és eltökéltséget igényel. Mindenekelőtt bizonyos alapfogalmak és folyamatok tisztázására, megvilágítására van szükség.

MILYEN BELSŐ ÉRTELMI ÉS LÉLEKTANI FOLYAMATOK ÉS VÍVÓDÁSOK VEZETHETNEK A NEMZETEK KÖZTI ELLENTÉTEKHEZ ÉS KONFLIKTUSOKHOZ?

Az emberi személyiség kialakulásában több tényező és körülmény hatása jut kifejezésre. Legfontosabb szerepe a tudatos és tervszerű nevelésnek van, ami az iskolában folyik, de jelentős a szerepe a családi nevelésnek, a televízióknak, a kiadói tevékenységnek stb. A nevelés eredményeként a tanulóknak bizonyos álláspontok, magatartások, vélemények és viszonyulások alakulnak ki mások, a környezetükben élő emberek, embercsoportok, nemzeti közösségek iránt. Ezeket a tudomány *attitűdöknek* nevezi. Negatív (kellemetlen töltésű) és pozitív (kellemes, jó hatású) attitűdöket különböztet meg. Kialakulásuk szorosan kötődik a világnézet, az erkölcsi és nemzeti tudat formálásához, a társadalmi tudat megalapozásához. Mindez az oktatómunkára, az ismeretszerzésre alapozódik, de a nevelőmunka által válik a tanuló személyiségének szerves részévé. Rendkívüli jelentőségű, hogyan alakul a gyermek, majd az ifjú *viszonyulása* önmagához és másokhoz, a körülötte élő személyekhez (kortársaihoz, ismerőseihez). Mivel itt emberi kapcsolatok kialakulásáról van

szó, ezzel összefüggésben beszélhetünk a nemzetek közötti kapcsolatok, az egymáshoz való viszonyulások és egymás iránti magatartások kialakulásának fontosságáról soknemzetiségű közösségünkben. A gyakori ismétléssel, beidegződés révén kialakult tartós tulajdonságok, negatív vagy pozitív sztereotípiák jutnak ezáltal kifejezéshez. Ha egyeseknél a negatív tulajdonságok és helytelen viszonyulás kerül túlsúlyba, válik uralkodóvá előítéletek melegágyává, azoknál könnyen megnyílnak a gyűlölködés szelei és mindez a nacionalista töltésű kihívások, incidensek, bántalmazások ösztönzését szolgálhatja. Ezt a belső késztetést a külső tényezők – a társadalmi légkör, a törvényesség és a rendfenntartás szintje, a nemzeti kisebbségek helyzete stb. – fokozhatják, de gátolhatják is terjedését. Nálunk érdemes volna az előfordult nacionalista indíttatású kilengéseket e két tényező kölcsönhatásának szempontjából is behatóbban vizsgálni, tanulmányozni.

Bennünket nevelési szempontból és az iskola alapvető feladatkörének szemszögéből elsődlegesen a belső tényező, a belső indítékok kialakulása érdekel, a tanulások levonása és jövőbeli hasznosítása céljából.

I. A vajdasági ifjak körében felfedett, illetve megtörtént nacionalista színezetű kilengések és bántalmazások az oktatásban és nevelésben rejlő legfontosabb kútforrásai és gyökerei

1. A tantervekben, különösen a történelemtanítás tanterveiben

Dr. Tóth Lajos Történelemtanításunk alappillérei (tantervei és tankönyvei) egy összehasonlító tükrében című monográfiájában (Újvidék, VMTT, 2003) a következőket állapítja meg: „A történelemtanítás általános iskolai tantervei egyrészt didaktikai-módszertani szempontból elavultak, másrészt kevés és kétesen beállított tananyagot tartalmaznak a magyarság történetéből. Az eléggé általános, ún. operatív (működési) feladatokban és tartalmakban kevésbé jutnak kifejezésre az itt élő nemzetek és nemzetiségek pozitív kölcsönhatásai, valamint az egymás múltjának megismerését és az erre épülő kölcsönös megbecsülést, továbbá a tanulók világnézetének és nemzeti azonosságtudatának kialakítását elősegítő törekvések. A délszlávokat általában mint a szabadság bajnokait, illetve mint elnyomottakat tüntetik fel, a magyarokat pedig többször mint hódítókat és elnyomókat. A közös harcukat a különböző hódítók (Bizánc, a török, az osztrák és a németek) ellen pedig nem tartalmazza kellőképpen. Így például az 1948–49-es magyar forradalmat és szabadságharcot főleg csak a vajdasági szerbek részvételeként öleli fel, és jelentőségét is csak a »népeink számára« tartalmazza (a tanterv kiegészítése ezt a hiányt a magyar nyelvű oktatás számára jórészt pótolja)” (17–20. o.) A történelemtanítás gimnáziumi tanterveiről a szerző hasonló észrevételeket fogalmaz meg, hasonló hiányosságokra mutat rá (26–28. o.)

2. A tankönyvekben

Milyenek lehetnek a történelemtanítás tankönyvei, amelyek az ilyen elavult és több szempontból is hiányos tantervek alapján készültek, és amelyeket azután magyar nyelvre is lefordítottak?. „Legnagyobb fogyatékoságuk a múlttól és a dél-

szláv–magyar kapcsolatokról szóló fordítások, téves és félrevezető beállítások hal-maza (amit a szerző sok konkrét példával támaszt alá), valamint a magyarság múlt-jának hiányos, fragmentális feldolgozása. Ezt a hiányt kívánták legalább részben pó-tolni az Ismeretterjesztő Füzetek kiadványaival, de ezek felhasználása iskoláinkban kisebb-nagyobb akadályba ütközött, és kevés magyar ajkú tanulóhoz jutottak el. A szerző könyvének „befejező üzenetében” (148–149. o.), és már az előző fejezetek összegezéseiben, konkrét javaslatokat fogalmaz meg a felfedett hiányosságok kikü-szöbölésére, a történelemtanítás tanterveinek és tankönyveinek (valamint az ezzel kapcsolatos más kiadványok) gyökeres megújítására, továbbá a múltban létrejött délszláv–magyar érintkezési pontok, kapcsolatok, ellentétek és háborúskodások tu-dományos tisztázására, majd közös tantervek kidolgozására, valamint történelemta-nításunk új, korszerűbb alapokra való helyezésére, különös tekintettel a nemzeti ki-sebbségek azonosságtudatának megőrzésére és az itt élő nemzetek és nemzetiségek sorsközösségére.

3. *Szakmai és külön nevelési szempontból szintén igen időszerű kérdés és feladat a magyar tannyelvű oktatásban alkalmazott magyar nyelv és irodalom, zenei és kép-zőművészeti nevelés, valamint a szerb nyelv tanterveinek összehasonlító elemzése és reformja.*

Itt abból kell kiindulni, hogy az anyanyelv tökéletes elsajátítása és a hozzá való ragaszkodás fennmaradásunk és fejlődésünk egyik legfontosabb alappillére. A gaz-dag magyar irodalomban, a zenei és képzőművészeti nevelésben – és az ezekhez kapcsolódó hagyományápolásban – szinte kimeríthetetlen nevelési lehetőségek rej-lenek. Ehhez kellene megfelelő alapot és útmutatást nyújtani pedagógusainknak a korszerűbb tantervekben, tankönyvekben, szöveg- és dalgyűjteményekben, kézi-könyvekben. Már évtizedekre visszatekintve nálunk sok bírálat és követelmény hangzott el, és fogalmazódott meg szakmai körökben is *a szerb nyelv tanításának rovására és annak korszerűsítésére a magyar nyelvű tagozatokban*. Aki megismeri ennek a tantárgynak az általános és középiskolai tanterveit, különösen a tankönyve-it, lesújtóan teszi fel a kérdést – különösen vonatkozik ez a zömében cirill betűs, ne-héz, hosszú szövegekkel (szemelvényekkel) teletűzdelt középiskolai tankönyvekre –, hogy lehet egyáltalán elvárni, hogy ilyen „alapkövek” lerakásával a magyar ajkú tanulók kellő szintet érjenek el a szerb nyelv elsajátításában, és hogy a szükséges ér-deklődéssel és felelősséggel viszonyuljanak ehhez a tantárgyhoz. Mindezt sok eset-ben más negatív értelemben tetőzheti be a grammatizáló gyengébb tanár, akit nem is képesítettek arra, hogy a szerb nyelvet mint „nem anyanyelvet” tanítsa. Emellett senki sem ellenőrzi őt (persze, másokat sem) oktató-nevelő munkájában, de szak-mai, főleg módszertani segítséget sem nyújtanak neki, legalább a továbbképzés ke-retei között. Miközben nap nap után különböző oldalról mutatnak rá annak szüksé-gességére, hogy a magyar gyerekek és fiatalok minél tökéletesebben sajátítsák el a többségi nemzet nyelvét saját társadalmi érvényesülésük érdekében, semmi lénye-ges nem történik az állapotok (a feltételek) javítása céljából. Tehát ezen a téren is gyökeres javításokra, újításokra és megfelelő szemlélet kialakítására van szükség a pedagógusok, a tanulók és a szülők részéről egyaránt. Hasonló bíráló és serkentő

hozzáállásra volna szükség a szórványokban élő magyar tanulók *anyanyelvápolásával* kapcsolatban. Emellett arra kell törekedni, hogy minél több településen visszaállítsák a megszüntetett anyanyelvű oktatást, legalább az általános iskola alsó tagozataiban. A felsősök számára pedig gyűjtőiskolák létesítése jelenthetné a megoldást.

4. *Az oktató-nevelő munka folyamataiban* dől el, milyen mértékben és milyen szinten fektetik le a különböző nemzetiségű tanulóknál a békés és gyümölcsöző együttélés és együttműködés, valamint a tolerancia alappilléreit. Vagy az egymás iránti bizalmatlanság, gyanakvás és gyűlölet magvát hintik el bennük, amit a családi nevelés esetenként még „kiegészít”, a környezet hatása pedig megszilárdít, és tette készíti az ifjakat?

Az 1990-es évek eleje óta a tájainkon kiéleződött, a lelkekben és az anyagi javakban véghez vitt rombolások nagymértékben hozzájárultak az oktatás addig sem magas színvonalának süllyedéséhez, az oktatás és nevelés terén kialakult bizonytalansághoz, zűrzavarhoz. Ezek a visszahúzó és gátló erők és megváltozott körülmények a magyar nyelvű oktatásban is éreztették hatásukat. Következmenyéképpen *a vajdasági magyarság számára hiányzik a színvonalasabb, hatékonyabb anyanyelvű oktatás*. Pedig éppen ilyen jó minőségű oktatásra lenne szüksége, hogy az fennmaradásának és fejlődésének zálogává váljék. Ennek szükségességére Németh László óta több más kiemelkedő magyar értelmiségi is rámutatott. Persze ez nem jelenti azt, hogy a magyar pedagógusok között nincs olyan, aki munkáját lelkiismeretesen végzi, törekedve a minél magasabb szint elérésére – az adott körülmények között – de olyanok is akadnak, akik a Comenius (tehát a XVII. század) előtti módszert – a diktálást, a tollbamondást – alkalmazzák a tananyag korszerű, a tanulók számára érthető, befogadó feldolgozása helyett. Közben iskoláinkban szaporodnak a korszerű tanítási eszközök (a számítógépek) és objektumok (laboratóriumok, kabinetek stb.). Hol kell keresni ennek a színvonalcsökkenésnek vagy -stagnálásnak, a legjobb esetben is csak kislépéses haladásnak az *okait, kútforrásait*?

Elősorban a még mindig szigorúan központosított, Belgrádban összpontosított és szakmai-tudományos bázissal kevésbé rendelkező *oktatásirányításban*, amelybe Vajdaságot és vele együtt a nemzeti kisebbségek nyelvén folyó oktatás ügyét csak kismértékben és marginálisan vonták be. Kétséges, hogy a köztársasági oktatási és sportminisztérium hozzájárul-e megbízható visszajelzésekhez, információkhoz az iskolák működéséről, a tantervek alkalmazásáról, hiányosságairól, a tanítás színvonaláról, a tornyosuló nevelési problémákról és azok „kezeléséről”, megoldásáról. Feltehetően a minisztérium „kihelyezett tagozataitól”, amelyek messze elmaradnak az egykori községközötti pedagógiai intézetek tevékenységétől, színvonalától. Feltevételeik is sokkal szerényebbek, valószínűleg az irántuk támasztott elvárások is szerényebbek. Tanügyi tanácsosaik alig jutnak el az iskolákba, a pedagógusokhoz, így legtöbb esetben ott mindenki úgy találja fel magát, ahogy tudja vagy jónak látja.

Ez negatív értelemben egészíti ki az iskolák igazgatásából szinte kirekesztett *pedagógiai vezetést*, amely a vezetés minden főbb elemét felölelné: a szervezéstől, tervezéstől kezdve, az oktató-nevelő munkán s ellenőrzésén át az értékelésig. A fogyatékoságok kiküszöbölését és a fejlesztést azután erre lehetne alapozni. Ma

majdnem minden általános és középiskolánkban működik iskolapedagógus vagy iskolapszichológus. Az oktatással megbízott iskolaigazgató vagy igazgatóhelyettes ezekben a vezetési folyamatokban rájuk (is) támaszkodhat. Kívánatos volna, hogy iskoláinkat a pedagógia szellemében, a jól működő iskola követelményeinek megfelelően irányítsák és fejlesszék. Hiányának komoly következményei lehetnek:

– a tantestületi munkában, nevelőtestületi feladatkörének kiiktatásában vagy „leegyszerűsítésében” (érdekes volna tanulmány tárgyává tenni, hányszor és milyen hozzáállással kerültek iskoláinkban a tantestületi üléseken szakszerű megvitatásra oktatási és nevelési kérdések);

– az osztályfőnöki tevékenység leszűkítésében: az osztályfőnök nevelői, koordinátori és andragógiai (a szülőkkal való együttműködési) szerepkörének gyakran formális s felszínes tevékenységgé történő lesüllyesztésében (egy-egy iskolában az osztályfőnöki órát nem is iktatják be az órarendbe);

– a pedagógusi szakaktívák működésének leszűkítésében vagy elmaradásában;

– a tanulói szakkörök, ifjúsági középiskolai szervezetek, tribünök munkájának elhanyagolásában, ami sok esetben a tanári segítség elmaradására vezethető vissza. Összefoglaló jelenséggé említem a pedagógiai kisebb vagy nagyobb méretű mellőzését, „kiiktatását” egyes iskolák életéből és munkájából. Minden pozitív eltérés kivétel a felsorolt hiányosságoktól ösztönzésül szolgálhatna a lemaradókra. Manapság érezhetően hiányzik az iskolaigazgatók (osztályfőnökök stb.) képesítése, illetve továbbképzése az oktatással és neveléssel kapcsolatos feladatkörük betöltésére. De az ilyen jellegű követelmények is ritkán fogalmazódnak meg az oktatásirányítás részéről. Átfogó kutatásokra is szükség volna a helyzet egzakt, tárgyilagos felmérése céljából.

LEGÚJABB FEJLEMÉNYEK A MAGYAR TANNYELVŰ OKTATÁSBAN

Bár az utóbbi években középiskolai fokozaton két magyar tannyelvű tehetséggondozó gimnázium létesítésével, a szakközépiskolai hálózat némi bővítésével és az anyaországból való tankönyvbehozattal (ami továbbra sem zökkenőmentes) kisebb mértékű javulás tapasztalható az iskolahálózat és a tankönyvellátás terén. A jelenlegi oktatási hálózat azonban továbbra sem teszi lehetővé a magyar ajkú gyerekek és fiatalok teljes felölelését az anyanyelvű oktatással. A magyar szülők körülbőlül 20%-a gyermekét szerb általános iskolai tagozatra írattja. Középiskolai fokozaton a magyar nemzetiségű tanulók 20%-a részesül anyanyelvű oktatásban, a felsőoktatásban pedig a magyar hallgatók vajdasági aránya 7 százalék körül mozog. Továbbra is nagy a *tanárhiány*, és ennek enyhítésére még mindig nem alakult meg az önálló szabadkai magyar tanítóképző kar, amely hozzájárulhatna ennek a hiánynak a viszonylagos enyhítéséhez, azzal, hogy a tanítóképzés keretébe beillesztenék az egyszakos általános iskolai tanárképzést. Ezekre és más fogyatékoságokra és problémákra rámutatott az Európai Parlament vajdasági tényfeltáró bizottsága, sikraszállva a vajdasági magyarsággal szemben alkalmazott diszkriminációt akadályozó erőfeszítések fokozásáért, valamint a kisebbségek védelmét javító intézkedések bevezetéséért.

Mindez arra utal, hogy a nemzeti egyenjogúság és egyenrangúság nem valósul meg teljes következetességgel nálunk az oktatás terén sem, ami a hátrányos megkülönböztetés egész sorát vonja maga után a magyar ajkú tanulók egy részének teljesebb kibontakozása és iskoláztatása terén.

Új hozzáállásra és új viszonyok kialakítására van szükség, hogy tanulóinkat eredményesen készítsük fel a békés együttélésre és a toleráns viselkedésmódra, és sikeresen tápláljuk beléjük az *empátiát*: a mások, így más nemzetiségű személyek helyzetébe, gondjaiba, érzelmvilágába való *beleélés képességét*, ami megkönnyíti a mások cselekedeteinek, álláspontjainak *a megértését*. Elsődlegesen a többségi nemzet fiainál kellene ezt a képességet, személyiségjegyet kifejleszteni, de ez az igény a kisebbségekre is vonatkozik.

A probléma megoldásához vezető irányelvek:

- a nemzeti egyenjogúság és egyenrangúság elve;
- a pozitív megkülönböztetés elve a nemzeti kisebbségek iránt;
- a kölcsönös bizalom, tisztelet és megbecsülés elve;
- a szolidaritás elve, amely magában foglalja az összetartást, a közösségvállalást, az egymásért érzett felelősséget, a segítőkészséget s együttérzést;
- az empátia kialakítására és fejlesztésére irányuló törekvés.

Ezeknek az irányelveknek kellene áthatniuk erőfeszítéseinket, amelyek a kitűzött célok eléréséhez vezetnek.

II. Konkrét javaslatunk a szükséges feltételek létrehozására a megindítandó akciók, változások terén

1. *A megfelelő légkör kialakítása iskoláinkban*; ennek legfőbb szorgalmazója és hordozója a hivatása magaslatán álló iskolaigazgató, a tantestületre, az iskolaszékre és a szülők tanácsára támaszkodva.

A két tanítási nyelvű iskolák fenntartásának és működésének akkor van értelme és megokoltsága – de lényegében ez minden vajdasági általános és középiskolára is vonatkozik –, ha ezt a kérdést és az ebből eredő feladatokat képes mindenképp pedagógiai szempontból helyesen „kezelni” és elfogadhatóan megoldani.

2. *Az iskolán belül hozzálátani az érvényben levő tantervek és tankönyvek* ilyen szempontú, elsősorban a nevelés követelményeit figyelembe vevő, de a tanulók fejlettségi fokát, befogadóképességét is akceptáló *elemzéséhez* és korrigálásához (mit kell kihagyni, rövidíteni, mit beiktatni, megváltoztatni, átdolgozni). Ezt a felelőségteljes munkát elsősorban a szakaktíváknak kell elvégezniük iskolai vagy közösségi szinten. Ez egyben maga után vonná a pedagógusok és a tanulók tehermentesítését is a túlméretezett, felesleges tényanyagtól. Ezt követően a tanítókra és a szaktanárookra vár a feldolgozandó tananyag ésszerű kiválasztása.

Az új, korszerű tantervek és tankönyvek koncepciójának a kidolgozása és megvalósítása a *köztársasági és tartományi oktatási tanács* és a szakszolgálatok hatáskörébe tartozik. Ezeket a folyamatokat is haladéktalanul meg kell indítani, illetve gyorsított ütemben folytatni, a tudományos erők bevonásával. Példaként említem,

hogy semmiképpen sem lehetünk elégedettek az elmúlt két-három évben kiadott és magyar nyelvre is lefordított történelemtankönyvekkel az általános iskola 8. és a gimnázium IV. osztálya számára. Ezekbe beiktatták ugyan a magyar függelék, amely nem kerül meg a nemrég még kényes kérdésnek tartott trianoni békeszerződést, az 1944 végén a vajdasági magyarságon elkövetett atrocitásokat, a világtörténelmi jelentőségű 1956-os magyar forradalmat és szabadságharcot stb. Ezt feltétlenül pozitív változásnak tartjuk, azonban azt is szükségesnek tartanánk, hogy ebből a függelékéből (esetleg rövidített változatából) a délszláv nemzetiségű tanulók is megismerkedhessenek és más jelentős történelmi eseményekkel, sorsfordulókkal is.

3. *A tanítás folyamataiban* is komoly változásokra van szükség elsősorban az elavult mozzanatok (megoldások) kiiktatása és a korszerűbb elemek (módszerek, munkaformák eszközök) bevonása, alkalmazása és a pedagógus–diák-viszony új alapokra való helyezése céljából.

Törekvéseink egyik súlypontja a *nevelőmunka hatásának fokozása* már a tanítás folyamataiban. Ez egyben az oktató-nevelő munka egységének helyreállítását is jelenti. Alapvető elvárás minden tantárgy oktatásában minden pedagógustól, az oktatás minden fokozatán, hogy vállalja és teljesítse nevelői feladatkörét. Ez az egyes tantárgyak jellegétől és a tanulók fejlettségi fokától függően változó. A tanulók tudatának formálásában, világnézetének kialakításában, a felsorolt attitűdök megalapozásában és fejlesztésében a történelem- és az irodalomtanításnak van a legjelentősebb szerepe és a legtöbb lehetősége. Ezt a középiskolákban a pszichológia, szociológia és a filozófia tanulása szerencsésen egészítheti ki és emelheti magasabb szintre.

Manapság még a nagy horderejű európai integrációs folyamatok hatása alatt sem került a történelem szemetesládájába a *nemzeti tudat kialakításának jelentősége* és az ezzel járó nevelőmunka megszervezése. Különösen fontos ez a nemzeti kisebbségek, így a vajdasági magyarság számára is. Gyökerei évezredes nemzeti küzdelemben, múltjának és nemzeti értékeinek ismeretében rejlenek, tehát az *önismeretben, a nemzethez való kötődésben és az iránta érzett felelősségben jut kifejezésre*. Hozzájárul múltunk és jelenünk tisztán látásához, és elősegítheti sorsunk irányítását a jövőbe látás segítségével, önerőnkre is támaszkodva.

Kialakításának buktatói és veszélyei a túltengésekben, tévedésekben juthatnak felszínre; a saját nemzet hamis eszményítésében, a róla alkotott hamis képben, az öntömjénezésben, önimádatban nyilvánulnak meg, amitől például Ady Endre annyira óvta a magyarságot (tanulságos volna ilyen jellegű vizsgálatot végezni a tanulóknál mindkét nyelven). Ha ezek a hamis állásfoglalások és viszonyulások jutnak túlsúlyba a felnövekvő nemzedékekben (meg a felnőttekben), fennáll a veszélye annak – és erre körülöttünk az elmúlt másfél évtizedben akadt elegendő elrettentő példa –, hogy a nemzeti tudat kialakítására tett erőfeszítések a maguk negatív végletébe csapnak át: a nacionalizmus kialakításának és fokozásának válnak a melegágyává. Ez bizonyos fókig szükségszerűen szellemi vaksághoz és benuháshoz vezet, ami együtt jár a más nemzetek alábecsüléséhez, és szinte kizárja a tolerancia elvének és az empátiának az érvényesítését.

Az ilyen veszélyek felbukkanását iskoláinkban csírájukban kellene felfedni és a nevelés eszközeivel ellensúlyozni, majd elfojtani, illetve jobb irányba terelni (történelemtanításról szóló könyvem II. részében ezzel a kérdéssel részletesebben foglalkozok (150–170. o.).

4. *Kinek, illetve mely iskolai szervezeteknek kell ezekkel a kérdésekkel foglalkozniuk?* Elsősorban a *tantestületnek*, az iskolaigazgató (vagy a helyettese) irányításával. A tantestület hatáskörébe tartozik, hogy megoldást keressen a felmerülő, felfedett oktatási és nevelési kérdésekre a hibák, mulasztások kiküszöbölése céljából és az egységes, összehangolt fellépés érdekében. Ezek közé tartoznak az itt taglalt tanulói erőszakoskodások, leszámolások. Az indítékok felfedése és az elkövetett, gyakran nacionalista színezetű támadások, túlkapások körülményeinek felderítése nélkül lehetetlen megfelelő, hatékony megoldást, orvoslást találni. A szükséges információk beszerzése és ismertetése az iskolaigazgató hatáskörébe tartozik, de ebben komoly szerepet vállalhat az *iskolapedagógus és -pszichológus is*. Sőt összetettebb, bonyolultabb esetekben szóba jöhet a bizottsági vizsgálódás is. Természetesen ez az eljárás mód más jellegű oktatási és nevelési kérdések megoldásánál is alkalmazható, mint ahogy az iskolai szakszolgálatokra más feladatok is hárulnak. Végezhetnek közvélemény-kutatást a tanulók, a szülők és a pedagógusok körében, és vállalhatják például az ilyen és hasonló incidensekbe belekeveredett tanulókkal a huzamosabb ideig tartó egyéni foglalkozást.

Jelentőségénél fogva külön kitérek az *osztályfőnök nevelői szerepére*. Nagy szükség mutatkozik az osztályfőnöki tevékenység és az osztályfőnöki óra súlyának, tekintélyének a visszaállítására. Éppen ezeken az órákon nyílik gyümölcsöző lehetőség – talán egyesek éltek is vele – az említett kilengések, erőszakoskodások megvitatására és értékelésére a falfirkáktól kezdve a temetőgyalázáson át egészen a magyarverésekig, valamint az egyes fogalmak tisztázására (agresszivitás, szolidaritás stb.). Emellett, az osztályfőnök szerepkörébe tartozik a tanulókkal folytatott négy szemközti bensőséges, őszinte beszélgetés; ezáltal eljuthatna az elítélendő cselekedeteik indítékaihoz. Ugyancsak neki van alkalmja a szülőkkel való együttműködés keretében a tagozati szülői értekezleteken mindezt megvitatni, továbbá a szülőket tájékoztatni a tantestület véleményéről és ezzel kapcsolatos határozatáról. Ezáltal pozitív hatást gyakorolhat a családi nevelésre, de hasznos vélemények és javaslatok is elhangozhatnának – megfelelő légkörben – a szülők részéről az egyes problémák megoldására.

5. *A tanulói szakkörök és középiskoláinkban az ifjúsági tribünök felújítása, illetve megszervezése.* Ezeken megfelelő alkalmat és légkört lehet teremteni, többek között a felsorolt „kényes”, de annál időszerűbb kérdések megvilágítására, nyílt tisztázására, valamint a pozitív példák bemutatására. A szakköri munka nagyszerűen egészítheti ki a tantermekben folyó oktató-nevelő munkát, és teheti az irodalmat, a történelmet és más tantárgyakat is vonzóbbá a tanulók számára. Középiskoláinkban pedig sor kerülhet a nacionalizmushoz, sovinizmushoz, fajgyűlölethez hasonló fogalmaknak és jelenségeknek, következményeinek, valamint a nemzeti egyenjogúságnak, a tolerancia megvalósulásának, a nemzeti kisebbségek társadalmunkban való helyzetének stb. tisztázására, megvitatására.

A nemzetek és nemzetiségek közötti békés és gyümölcsöző együttélés feltételeinek biztosításához, az egymás iránti megbecsülés és türelem kialakításához és fejlesztéséhez eredményesen járulhatnak még hozzá:

– az iskola által szervezett *közös kirándulások, sportversenyek és egyéb vetélkedők*, valamint az *iskolai ünnepélyek*, ha azok szervezettségükkel, tartalmukkal, kivitelezésükkel és légkörükkel ezt a célt szolgálják.

6. *Az iskolavezetők és a pedagógusok felkészítése az itt vázolt feladatok és nevelési feladatkörök megvalósítására.* Az eddigi és a jelenlegi magyar nyelven folyó pedagógustovábbképzés a minisztérium és a vajdasági magyar pedagógus-egyesületek szervezésében csak részben vagy csekély mértékben felel meg ezeknek az elvárásoknak és követelményeknek. Ezért halaszthatatlan a továbbképzés új alapokra helyezése, illetve kibővítése:

– az iskolaigazgatókat és helyetteseiket képezni a pedagógiai vezetésre,
– az iskolapedagógusokat és -pszichológusokat, óvónőket, tanítókat és a tanárokat pedig együttesen és szakok szerint felkészíteni nevelői feladatkörük teljesítésére, ezen belül a kiemelt időszzerű nevelési problémák megoldására és a nemzetek közötti békés és építő jellegű együttélés, tolerancia és együttműködés szellemének kialakítására tanítványaikban. Az osztályfőnökök továbbképzését külön programok szerint szervezni.

Összességében megállapíthatjuk, hogy iskoláink és pedagógusaink nagyon időszzerű és megkerülhetetlen feladatok előtt állnak, amelyek teljesítése kellő elkötelezettséget, kitartást, szervezethez és összehangolást igényel az iskolákon belül, az egész magyar, délszláv és más nyelvű oktatás felölelésével. Az oktató-nevelő munkának minden szervezeti formájában mindig szem előtt kell tartania, hogy céljaink elérését csak az egymás múltjának és nemzeti értékeinek kölcsönös megismerésére, megbecsülésére s tiszteletére és a kölcsönös bizalomra alapozva lehetséges megvalósítani. Ez magában foglalja a nemzeti egyenrangúság és esélyegyenlőség megvalósítását a társadalmi élet és a munka minden területén, valamint a nemzeti kisebbségek egyéni és kollektív jogainak teljes tiszteletben tartását, az önkormányzati jogok érvényesítését.

A hittan, a vallásos nevelés az iskolákban, valamint az ifjúság és a gyermekek bekapcsolódása az egyházi gyermek- és ifjúsági szervezetek munkájába szerencsésen egészítheti ki az iskolai nevelést, hirdetvén és terjesztvén az emberek közötti szeretetet, részvétet, könyörületet és megbocsátást.

Míndezzek a törekvések, megindítandó akciók és folyamatok eredményesen illeszthetők bele az iskola sok más, szintén időszzerű nevelési feladatkörébe nevelőmunkájába. Míndez együttvéve a jövő nemzedékeit terveszerűen, hatékonyan előkészítené és felkészítené jövőbeli helytállásukra, boldogulásukra.